

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11063529>

Shukurova N.O.

*"Fakultetlararo chet tillar " kafedrası o'qituvchisi
Buxoro davlat universiteti, O'zbekiston
Elektron pochta:shukurova_n@umail.uz*

Annotatsiya

Ushbu maqolada Muharrirdan tahrir jarayonida bu holatga ijodiy yondashish talab etilishi, gazeta materiallari bir-biridan qanday farqlanishi, gazeta tilining o'ziga xususiyatlari haqida, Gazeta tilida ommaviy muloqotning o'ziga xos shakllari haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar

gazeta, jurnal, ommaviy muloqot, xususiyat, janr, shakl, jarayon, yondashish, uslub.

Gazeta tilining publitsistik uslubda o'ziga xos o'rni va xususiyatlari bor. Gazeta tilining xususiyatlari quyidagilardan iborat:

1. Gazeta tili yozma adabiy tildir. U o'ziga xos lingvistik xususiyatlarga ega.
2. Gazeta barcha funktsional usullar bo'yicha materiallarni nashr etadi. Ba'zi materiallarda ular aralashmada bo'ladi. Bu gazeta tilining o'ziga xos xususiyatlaridan biridir. Boshqa funktsional usullarga oid materiallar (masalan, she'rlar, hikoyalar, badiiy asarlardan parchalar, farmonlar, qarorlar va boshqalar) gazeta materiallariga kiritilmagan bo'lsa, o'z uslublari doirasida o'rganilishi kerak, ya'ni. u gazeta tili bilan bog'liq.
3. Gazeta materiallari uslubi va ifodasi bilan farqlanadi. Agar xabar, asosiy maqola, yozishmalar, hisobot, sharh va h.k. sof adabiy tilda yozilgan, lavha, ocherk, ochiq xat, hisobot, tanqidiy maqola, felyeton kabi badiiy uslub elementlaridan keng foydalaniladi. Bu janrlarda ba'zan sheva elementlari ham qo'llaniladi.
4. Gazeta tili badiiy, so'zlashuv uslublari tiliga yaqin, ilmiy, rasmiy uslublar tilidan farq qiladi.
5. Gazeta tili uchun me'yorlar (namunalar) va shtamplar (shablonlar) qo'llanilishi xos.
6. Gazeta tilining o'ziga xosligi uning axborot (axborot), tashkiliy, targ'ibot va ta'sirchanlik kabi vazifalaridan kelib chiqadi. Til vositalaridan foydalanishda gazeta tilining ana shu xususiyatlari hisobga olinadi.

7. Ekspressivlik gazeta tilida ifodalanadi. Samaradorlikni ta'minlashda oshkoralik, obrazlilik, emotsionallik va ifodalilik, ravshanlik va konkretlik, ixchamlik, bahs-munozaralar e'tiborga olinadi.

8. Gazeta janrlarida tildan foydalanish holati boshqacha. Axborot, tahliliy va badiiy-publisistik janrlarda leksik, frazeologik, grammatik vositalarning ekspressiv va uslubiy imkoniyatlaridan foydalanishning o'xshash va farqli tomonlari bor. Til vositalarining uslubiy xususiyatlaridan foydalanishda turli usullardan foydalaniladi.

9. Gazeta tilida adabiy tilning imlo, leksik, grammatik, punktuatsiya va uslubiy me'yorlariga qat'iy amal qilinadi. Plitalar, ocherklar, tanqidiy maqolalar, felyetonlar tilida adabiy me'yordan chetga chiqish (aniq uslubiy maqsadda) sodir bo'ladi. Badiiy uslubda umumiy me'yorga amal qilinsa, gazeta tilidagi asar adabiy me'yor doirasida olib boriladi.

10. Gazeta tili adabiy tilning, xususan, lug'at boyligining boyishiga xizmat qiladi. Ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy, ma'naviy-maishiy hayotdagi o'zgarishlar birinchi navbatda gazetada o'z aksini topadi. Natijada, gazetalarda yangi so'zlar yoki boshqa tillardan olingan so'zlar keng qo'llaniladi. Gazeta leksik birliklar, ayniqsa, atamalardan foydalanishda "ijodiy laboratoriya" vazifasini bajaradi.

11. Gazeta zamon bilan hamnafas bo'lgan yozma manba bo'lib, jurnalistlarning mahorati tufayli neologizm va okkazonalizmlar ko'p qo'llaniladi. Gazeta tili badiiy uslubdan ko'ra tilimiz leksikasidagi o'zgarishlarni aks ettirish imkoniyatiga ega.

12. Gazeta tili yozma adabiy til sifatida ma'lum qonun-qoida, me'yorlarga bo'ysunishi, amaldagi imlo qoidalariga asoslanishi bilan ham yuksak savodxonlik manbai hisoblanadi.

13. Gazeta tili namunaviy til sifatida nutq madaniyatini yuksaltirish, adabiy me'yorlarni targ'ib etishda o'ziga xos ko'zgu vazifasini o'taydi. Undagi ayrim kamchiliklar aniqlanib, gazeta tilining holati, til taraqqiyotidagi o'zgarishlar shunga qarab baholanadi.

Gazeta nutqida metafora, metonimiya, sinekdoxa, geroniya, animatsiya, o'xshatish, bolalar gazeta uslubiga ko'ra o'ziga xos o'rin tutadi. Agar nusxalar gazeta materiallarida keng qo'llanilsa va ular murakkab, hamma uchun tushunarsiz bo'lsa, matn (gazeta nutqi) o'zining kommunikativligini (mashhurligini) yo'qotadi. Estetik mezon - soddalik va tushunarlilik. Badiiy asarda murakkablik mahoratli tanlov, juda nozik estetik mezondir. Qo'shimchalar aqliy, iqtisodiy, siyosiy va boshqa muhim tushunchalarni ifodalashda samarali qo'llaniladi: aqliy g'or, siyosiy g'or: oq oltin, qora oltin, ishlab chiqarish noni, po'lat qanotlar, kosmik tadqiqotchilar, po'lat idishlar. Jurnalistikaning yana bir o'ziga xos xususiyati borki, u amalda nutq yaratuvchi muallifning "men"i hisoblanadi. Shuning uchun

muharrir bitta stilistik qatlamga duch keladi - muallif nutqi. Ammo bu ommaviy nutqni yomonlashtirmaydi. Ehtimol, aynan shu paytda uning o'ziga xosligi, samaradorligi va kuchi oshkor bo'ladi.

Gazeta tilining yana bir o'ziga xos xususiyati uning standartlashuvidir. Gazeta nutqining bu xususiyati yaratilgan kundan boshlab o'z ahamiyatini yo'qotmagan. Bu til grammatika vositalarini tanlashning qat'iy belgilanganligi bilan bog'liq. (Grammatik tuzilish mutlaqo qattiq va shartli). Bundan tashqari, gazetaning ijtimoiy-madaniy sharoitlarining o'ziga xosligi (maksimal talabalar soni, shuningdek, til muhitining betarafligi, ya'ni uslubiy ko'nikmalari juda xilma-xil bo'lgan talabalar uchun mo'ljallangan). Biroq, standartlashtirish qattiqlashgan gazeta tilining o'ziga xos xususiyati deb o'ylash to'g'ri emas. Muharrirdan tahrir jarayonida bu holatga ijodiy yondashish talab etiladi. Darhaqiqat, nutq faoliyatining barcha sohalari modellashtirilgan. Lekin, shu bilan birga, nutq namunasi tabiiy ravishda mavjud bo'lgan va rivojlanayotgan jarayondir. Bundan maqsad, muloqotning turli sohalari va maqsadlari uchun dialogga asoslangan tayyor nutq formulasini tayyorlashdir. Darhaqiqat, adabiy tilning moslashuvchanligi va funksionalligi ko'p jihatdan uning standartlashtirilganlik darajasiga, turli vaziyatlardagi klishe'larga, maqsadlarga va hokazolarga, qoliplar, formulalar soniga bog'liq. Nutqning yuqorida qayd etilgan shakllarining yo'qligi muloqot jarayonini murakkablashtiradi, til egalarini yangi nutq konstruksiyalari, muayyan muloqot sharoitlari uchun formulalar yaratishga majbur qiladi, bu esa o'z navbatida nutq janrlarining rivojlanmaganligini bildiradi.

Gazeta tili ommaviy muloqotning o'ziga xos shaklidir (radio va televideniya farqli o'laroq). Uning asosiy mohiyati shundan iboratki, u madaniy matnli dialog vazifasini bajaradi va talabalarning keng doirasi uchun mo'ljallangan. Oddiy nutq jarayonida uchta asosiy bo'g'in mavjud: so'zlovchi, xabar va tinglovchi. Muayyan vaziyatda ikki yoki undan ortiq kishilar o'rtasida to'g'ridan-to'g'ri aloqada sodir bo'ladigan bunday nutq odatda og'zaki bo'lib, so'zlovchi muayyan shaxsdir. Ommaviy axborot vositalarining to'rtinchi bo'g'inini ommaviy axborot vositalaridir. Gazeta, radio va televidenie keng kitobxonlar doirasiga axborot tarqatishning texnik vositalaridir. Gazetani butun xalq o'qidi. Demak, gazeta nutqi hajmi jihatidan katta, yoshi, kasbi, sohasi, ma'lumoti, ijtimoiy tabaqasi xilma-xil mintaqaga tarqalgan butun bir auditoriyaga mo'ljallangan. Tahririyat ularning barchasi bilan alohida shug'ullana olmaydi. Ma'ruzachi (muloqotchi: jurnalist yoki muassasa) va qabul qiluvchi (talabalar) o'rtasida masofa va vaqt oralig'i mavjud. Shu sababli, gazeta o'qish jarayonida jurnalistning tushunish qiyin bo'lgan joylarni darhol so'rash imkoniyati yo'q. Bunday "jim" auditoriya sharoitlari gazeta materiali tilini hamma tushunadigan bo'lishini talab qiladi. Gazetada til vositalarini tanlash va ulardan foydalanishning asosiy tamoyili, eng avvalo, xuddi shu omil asosida

belgilanadi. Boshqacha aytganda, gazeta tilining eng muhim xususiyatlaridan biri maqsadli auditoriya (keng omma) tomonidan belgilanadi.

Bu esa gazeta tilining ommaviyligi va universalligini belgilab, adabiy til me'yoridan tashqarida bo'lgan murakkab so'z va iboralar, maxsus atamalar, til vositalari (dialektika, jargon, poetika va arxaizmlar)dan foydalanishni cheklaydi. Fikrni, xabarni tez va oson tushunishni qiyinlashtiradigan nutq vositalari va sintaktik tuzilmalar gazeta tiliga yot. Matbuot tiliga qo'yiladigan asosiy talablardan biri – materiallar ommabop tilda aniq, lo'nda va ta'sirchan tarzda yozilishidir. Bu talab ham ma'lum darajada gazeta tilining estetik mezonini belgilaydi. Tuman gazetalari, shuningdek, muayyan yo'nalishdagi tarmoq yoki tarmoq gazetalari tilining o'ziga xos xususiyatlari, xususan, u yoki bu sohaga oid so'z va atamalarning qo'llanish nisbati ko'p jihatdan gazetaning ijtimoiy lingvistik xususiyatlari bilan belgilanadi. kitobxonlar.

Gazetada tildan foydalanish material qaysi auditoriyaga mo'ljallanganligiga ham bog'liq. Masalan, mutaxassislar, olim va texniklar uchun mo'ljallangan ayrim materiallar tili boshqalaridan ilmiy nutq elementlari, terminologik lug'atdan ko'proq foydalanilganligi bilan farqlanishi mumkin. Bunday hollarda gazeta sarlavhalari alohida rol o'ynaydi: ular materialning kimga mo'ljallanganligini ko'rsatish uchun ham xizmat qiladi. Bunday alohida holatlardan qat'i nazar, gazeta tili ommabop, ommabop va tushunarli bo'lishi kerak.